

rich pine sites fluctuates within 85–95 % and exceeds a similar index of control sites by an average of 5 %. The causes of a significant destruction of seedlings became prolonged drought in the after-planting period, which lasted for 27 days, the burn of crowns of seedlings, low fertility of sandy soil and lack of moisture in the soil. In general, the survival and preservation of forest plantations in the conditions of fresh poor pine sites on sandy-loam soils is 9–17 % higher than the similar indicator of pine plantations created in poor sites on sandy soils (68.5–86.3 %).

All natural organic and biofertilizers have a significant advantage over the control plantings. The calculation of Student's criterion for independent samples of each variant of fertilizer application to control has shown that its value varies within 4,08–5,17, which is greater than the critical value of 2,00 with the number of degrees of freedom 60 and the significance level of 0,05. Consequently, it follows from the conclusion of the differences between the biometric indices of seedlings in areas with fertilizers and control plantings, which indicates the appropriateness of the use of fertilizers during the creation of pine plantations.

Keywords: *biological fertilizer, height, crown diameter, survival, preservation.*

УДК 711.4:712:904

ЕТАПИ МІСТОБУДІВЕЛЬНОГО РОЗВИТКУ МІСТА КИЇВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ОБ'ЄКТИ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНОЇ НЕРУХОМОЇ СПАДЩИНИ

Н. Е. РУЖИЦЬКА, аспірант

І. О. СИДОРЕНКО, кандидат біологічних наук, доцент⁶

**Національний університет біоресурсів і природокористування
України**

E-mail: nadia_ruzh@meta.ua

Анотація. Нині назріла потреба концептуального перегляду ставлення до перспективного розвитку міста і визначення його містобудівної політики на майбутнє. Сучасні тенденції в містобудуванні спрямовані на пріоритетне збереження цінних традиційних характеристик історичного середовища міста, мінімізацію негативного впливу архітектурно-містобудівної діяльності останніх років на історичний центр і розроблення нової пам'ятко-охоронної політики, спрямованої на збереження ролі культурної спадщини в структурі столиці. Об'єкти історичної спадщини періоду раннього та розвиненого середньовіччя (V–XXI ст.) були сформовані в часи, що характеризується змінами як у глобальному масштабі, так і в окремих містах України. Перетворення в місті Київ охоплюють політичну, економічну й соціальну сфери суспільного життя, які безперечно впливали на формування

інфраструктури міста. У статті розглянуто процес містобудівельного розвитку Києва, зокрема його вплив на основні об'єкти історико-археологічної нерухомої спадщини історичної частини міста. Аналіз специфіки зміни їхньої території в умовах перетворень містобудівельної структури проведено з урахуванням різних етапів історичного розвитку. На основі цього аналізу зроблено висновки щодо актуальності збереження історичного середовища на сучасному рівні містобудівельного розвитку та окреслено перспективи щодо покращення історичних територій, що є одним з основних елементів загальної стратегії економічного розвитку міста.

Ключові слова: міське середовище, містобудування, культурна спадщина, історико-археологічна нерухома спадщина, історичний центр.

Актуальність. Історико-археологічна нерухома спадщина м. Києва налічує різноманітні об'єкти, які на сьогодні потребують додаткових досліджень і заходів щодо правильного і правомірного використання територій, у межах яких розташовані такі об'єкти. Нагальними є дослідження, що стосуються охоронного статусу об'єктів історико-археологічної нерухомої спадщини та можливості подальшого використання цих територій у сучасній містобудівельній структурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз містобудівельного розвитку пов'язаний з історичною хронологією, це питання досліджували різні науковці починаючи з 20-х років XX століття. Активні дослідження здійснювали науковці у радянські часи, а саме (з 1960 по 1980 рр.) В. В. Хвойка, Б. Д. Греков, Б. А. Рибаків, Ю. С. Асєєв [2].

Дослідженнями стародавнього Києва займалися такі науковці, як М. М. Ієвлев, А. О. Козловський [5]. Археологічні дослідженнями історичного центру проводив Г. Ю. Івакін [6]. Містобудівельний розвиток та етапи формування міста Києва включно з сьогоденням вивчено в роботах В. В. Вечерського [8] та О. О. Зливкової [4], на основі чого В. В. Вечерський запропонував методологію історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень. Дослідженнями у сфері охорони культурної спадщини історичних міст займаються науковці: О. А. Платицька, Ю. О. Григор'єва, Г. О. Комарова, О. А. Панченко, С. С. Корольонік [1].

Мета дослідження: аналіз впливу структурних змін території різних стадій містобудівельного розвитку міста Києва на етапах V–XXI ст. з метою подальшого забезпечення збереження цінних об'єктів історико-археологічної нерухомої спадщини.

Матеріали і методи дослідження – натурні обстеження, аналіз історичних і сучасних літературних даних, архівних і картографічних матеріалів, аналіз етапів забудови міста та структурних змін території.

Результати дослідження та їх обговорення. У переліку пам'яток культурної спадщини національного значення м. Києва, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, зазначено 181 пам'ятку. Київ належить до унікальних історичних міст, розвиток яких визначається його історико-містобудівними параметрами і особливостями середовища.

Київ посідає особливе місце у списку історичних населених місць України за кількістю пам'яток і об'єктів культурної спадщини. Містобудівельний розвиток Києва зазнав чимало випробувань упродовж століть. Зокрема на цій території проходили численні війни, що спричинили руйнацію забудов раннього періоду, і внаслідок цього змінився історичний ландшафт міста.

Аналіз основних етапів історико-містобудівельного розвитку Києва було проведено на основі класифікації В. В. Вечерського та О. О. Зливкової [4] (таблиця).

Основні етапи містобудівельного розвитку м. Київ

Етапи	Часові межі	Стадії	Створені структурні елементи та плани розвитку міста
Перший етап	Період від «Града Кия» (VI ст. н. е.) до навали Батия 1240 р.	Не виділено	Городище Кия, церква Успіння Пресвятої Богородиці, Софійський собор, Золоті ворота, Лядські ворота, церква Георгія Побідоносця та церква св. Ірини
Другий етап	Друга половина XIII ст. – середина XVII ст.	Не виділено	Сформувався середньовічний поділ міста на князівський Дитинець на <u>Старокиївській горі</u> та торговельно-ремісничий Посад на Подолі
Третій етап	Друга половина XVII ст. – кінець XVIII ст.	Не виділено	Здійснення перших проектно-планувальних робіт у 1785 та 1787 рр. на Подолі й Печерську
Четвертий етап	Початок XIX ст. – 1917 р.	Перша стадія – 1800–1861 рр.	Створено перший в історії міста узагальнений містобудівельний документ – Генеральний план В. Беретті 1837 р., який визначив загальні напрями розвитку Києва майже на вісім десятиріч, – до другого Генерального плану 1861 р., яким було розподілено міські вулиці на розряди та визначено адміністративні структури
		Друга стадія – 1861–1917 рр.	За цей часовий період було прийнято правила забудови (1851, 1873–1874, 1913–1914 рр.) які визначали вуличну мережу, архітектурні вимоги та стильові особливості (плани забудови окремих частин Києва 1803, 1806, 1809 рр., 1811 р. А. Меленського, план післяпожежної відбудови Подолу 1812 р. В. Гесте, проект будівництва Нової Печерської фортеці 1830 р.)

Продовження таблиці

Етапи	Часові межі	Стадії	Створені структурні елементи та плани розвитку міста
П'ятий етап	1917–1941рр.	Не виділено	Розроблено ситуаційний план Києва 1923–1931 рр., генеральний план міста та його реалізація у 1936–1938 рр., з урахуванням переведення 1934 р. столиці України з Харкова до Києва
Шостий етап	1943–1991 рр.	Перша стадія 1943–1953 рр.	Реалізація генерального плану міста 1949 р.
		Друга стадія – друга половина 1950-х–1967 рр.	Визначені містобудівельні процеси, зумовлені нагальними потребами розвитку будівництва й розвитку міських інфраструктур
		Третя стадія – 1967–1986 рр.	Розроблено генеральний план міста 1967 р.
		Четверта стадія – 1986–1991 рр.	Розроблення й реалізація генерального плану 1986 р., який скориговано, цей план був розрахований до 2005 р.
Сучасний етап	XXI ст.	Перша стадія –2002 р.	Розроблено генеральний план 2002 р., генеральним планом передбачено до 2020 р. збільшення житлового фонду міста у 1,5 разу, тобто до 70,7 млн кв. м загальної площі
		Друга стадія – від 2011 р.	Розробка нового генерального плану до 2025 р., який нині проходить останні етапи погодження перед затвердженням. Передбачено формування планувальної моделі розвитку міста Києва. Особливістю сучасного етапу є подальше планування і розвиток Києва виключно в єдності з його приміською територією

У межах виділених етапів (з VI до XXI ст.) зазначено створені структурні елементи міста, що відповідають певним часовим періодам. Упродовж історичного періоду розвитку міста було сформовано лінійну поліцентричну систему розселення уздовж високого правого берега р. Дніпра з системою укріплень, визначено місця постановки основних архітектурних доміант, усталилася розпланувальна мережа, а також основні шляхи, що пов'язували структурні частини міста між собою та з довкіллям. Функціонально-розпланувальна структура міста формувалась упродовж століть з урахуванням історичної спадкоємності. Місто

складалося з топографічно відокремлених історичних поселень (Верхнього міста, Подолу й Печерська) (рис. 1).

Рис. 1. План м. Києва X ст., за М. Закревським [1]

Початок формування містобудівельної структури міста Київ датують з V–VII ст. (рис. 2а), саме в цей часовий період ключовим елементом містобудівельної структури був «Град Кия». Упродовж другого етапу, а саме IX–XIII ст., починається формування історичного центру міста, було зведено головну містоутворювальну споруду цього періоду – Десятинну церкву. У XI ст. містобудівельна структура зазнає змін через спорудження земляних укріплень, які функціонально були розташовані в історичному центрі міста. Такими оборонними спорудами були Золоті, Жидівські, Лядські та Софійські ворота. Містоформуючим центром того періоду був Софійський собор, зведений у першій половині XI ст., композицію історичного середовища доповнювали Георгіївський та Ірининський храми. Отже, протягом перших етапів містобудівельного розвитку (X–XIII ст.) (рис. 2б) повністю сформувалася лінійна, поліцентрична дворівнева містобудівна структура ранньосередньовічного Києва, складові частини якої розміщувались як на високому правому березі Дніпра, так і на низькій прибережній частині [1].

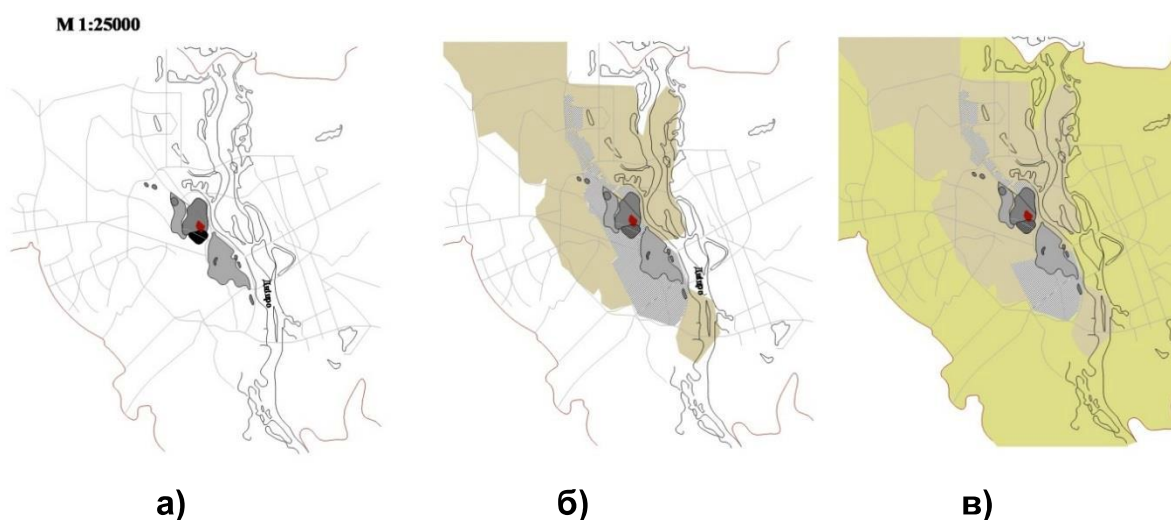
На схематичних картах, розроблених на основі картографічних матеріалів таких авторів, як М. В. Закревський, С. В. Кульженко, А. Г. Максимов, Л. Є. Махновець [9] (рис. 2 і 3), видно, що впродовж років містобудівельного розвитку навколишня забудова поглинула історичний центр міста, витіснивши більшість архітектурних пам'яток попередніх століть. У результаті це призвело до зміни архітектурно-просторової композиції міського середовища історичної частини міста Києва.

Рис. 2. Плани розвитку містобудівної ситуації м. Києва: а) V–IX ст.; б) IX–XIII ст.

Під час усіх наступних етапів, починаючи з третього (XVII ст.), розробляли певні плани розвитку міста. Проаналізувавши ці плани, можемо дійти висновку про поступове поглинання та зміщення історичного центру Києва (рис. 3).

Упродовж цих етапів відбулись ключові для території зміни, які мали вплив і на історичну забудову. Центр міста трансформувався та змінював межі, а історичні об'єкти були включені в містобудівельне середовище, адже місто збільшувалось, потреби населення також зазнавали змін. Усе це зрештою змінило об'ємно-просторову композицію історичного центру, навколишня забудова витіснила археологічні об'єкти.

Рис. 3. Плани розвитку містобудівної ситуації м. Києва: а) X–XVIII ст.; б) X–XIX ст.; в) X–XXI ст.

Від початку XI ст. спостерігається інтенсивний розвиток околиць міста (рис. 3а). Містобудівний розвиток Києва протягом третього етапу (XIV–XVII) ст. нерозривно пов'язаний із ландшафтними властивостями та особливостями території. Дві константи містобудівного розвитку – неповторний ландшафт на стику різних природно-ландшафтних зон і принцип постановки в ньому головних архітектурних домінант – на декілька століть визначили містобудівну своєрідність Києва (рис. 3б). Починаючи з четвертого періоду і до сучасності (XVIII–XXI ст.) (рис. 3в) можемо спостерігати, що долучені до історичного центру м. Києва периферійні райони, які відрізнялись за ландшафтно-топографічною і розпланувальною структурою, з часом об'єднувались у просторово-часовій та адміністративно-територіальній структурі міського утворення, зберігаючи принцип лінійно-дисперсного розміщення [1].

Аналізуючи схематичні карти територіального розвитку м. Києва, можна зробити висновок про активні зміни міських територій навколо його історичного центру. Впродовж семи етапів містобудівельного розвитку місто Київ (V–XXI ст.) сформувалось і продовжує свій розвиток з унікальною функціонально-просторовою структурою, з характерним ритмом, масштабом та системою домінант міського центру. Цей аналіз спонукає до необхідності врегулювання питань, пов'язаних із наступним розвитком міського простору, а саме регулювання у сфері формування збалансованого архітектурно-містобудівельного середовища, що своєю чергою має сприяти правильному балансу між забудованими і незабудованими історичними міськими просторами.

Висновки і перспективи

1. Історичний центр Києва і його буферна зона містять унікальні пам'ятки історико-археологічної нерухомої спадщини. До переліку пам'яток культурної спадщини національного значення м. Києва належить 181 об'єкт.

2. На сьогодні розглядають сім етапів містобудівельного розвитку Києва. Встановлено, що упродовж двох перших етапів повністю сформувалася лінійна, поліцентрична дворівнева містобудівна структура ранньосередньовічного Києва, протягом третього та четвертого етапу почався інтенсивний розвиток околиць Києва, впродовж наступних етапів структура міста продовжувала формуватися навколо давньоруського ядра, зберігаючи принцип лінійно-дисперсного розміщення.

3. Під час останніх трьох містобудівельних етапів спостерігалось активне поглинання історично сформованого середовища з поступовим витісненням історичних архітектурних і структурних елементів за рахунок поетапного нашарування історичних пластів та зміни висотності забудови, що призвело до порушення історичної атмосфери, планувальної та об'ємно-просторової структури міських просторів.

4. Попередній аналіз свідчить, що на теперішньому етапі ключовими є питання нормативного врегулювання на законодавчому рівні забудови в історичних частинах міста, спрямовані на збереження та інтегрування історичних об'єктів у структуру міського середовища.

Збереження вцілілих історичних об'єктів, забезпечення умов їх вдалого функціонування та взаємодії з сучасною містобудівельною ситуацією становить найважливішу мету подальшої роботи на цих територіях.

References

1. Plamenitska, O. A., Grigoreva, Y. O., Komarova, G. O., Panchenko, O. A., & Korolonok, S. S. (2015). Istoriko-arhitekturniy oporniy plan m. Kieva [Historical and Architectural Support Plan of Kyiv]. Kyiv, VIII, 266 p.
2. Aseev, Y. S. (1982). Arhitektura drevnego Kieva [The architecture of ancient Kiev]. Kiev, 156.
3. Kripyakevich, I. P. (2002). Istoriya ukrayinskoyi kulturi [History of Ukrainian culture]. Kyiv, 656.
4. Vecherskiy, V. V. (2011). Istoriko-mistobudivni doslidzhennya Kieva. [Historical and urban studies of Kiev]. Kiev, 454.
5. Kozlovskiy, A. O., Ilev, M. M., & Krizhanovskiy, V. O. (2009). [Archaeological research in Kiev on the Desyatynny street]. Archeological research in Kiev 2008. Kyiv, 138–142.
6. Ivakin, G. Y. (2009). Doslidzhennya teritoriyi, prilegloyi do Desyatynnoyi tserkvi [Archeological studies of areas near the Church]. Archeological research in Kiev 2008. Kyiv, 91–93.
7. Zlykova, O. O. (2012). Osnovni etapy istoryko-mistobudivnoho rozvytku m. Kyieva [The main stages of historical and urban development of Kiev] Works of the scientific institute of memorial defense researches, 187–210.
8. Vecherskiy, V. V. (2003). Spadshchyna mistobuduvannia Ukrainy: Teoriia i praktyka istoryko-mistobudivnykh pam'iatkookhoronnykh doslidzen naselenykh mist [The legacy of urban planning in Ukraine: theory and practice of historic and urban planning]. Kyiv, 560.
9. Starovynni karty Kyieva [Ancient kiev maps]. Available at: http://map.kiev.ua/old_maps.html.

ЭТАПЫ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ГОРОДА КИЕВА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОБЪЕКТЫ ИСТОРИКО-АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО НЕДВИЖИМОГО НАСЛЕДИЯ

Н. Э. Ружицкая, И. О. Сидоренко

Аннотация. В настоящее время назрела необходимость концептуального пересмотра отношения к перспективному развитию и определению его градостроительной политики на будущее. Современные тенденции в градостроительстве направлены на приоритетное сохранение ценных традиционных характеристик исторической среды города, минимизацию негативного влияния архитектурно-градостроительной деятельности последних лет на исторический центр и разработки новой политики, с целью сохранения роли культурного наследия в структуре столицы. Объекты исторического наследия периода раннего и развитого средневековья (V–XXI вв.) сформированы во времена, характеризующиеся изменениями

как в глобальном масштабе, так и в отдельных городах Украины. Преобразование в городе Киеве охватывают политическую, экономическую и социальную сферы общественной жизни, которые безусловно влияли на формирование инфраструктуры города. В статье изучено процесс градостроительного развития Киева, в частности его влияние на основные объекты историко-археологического наследия исторической части города. Анализ специфики изменения их территории в условиях преобразований градостроительной структуры проведен с учетом различных этапов исторического развития. На основе данного анализа сделаны выводы об актуальности сохранения исторической среды на современном уровне градостроительного развития и определены перспективы по улучшению исторических территорий, являющиеся одним из основных элементов общей стратегии экономического развития города.

Ключевые слова: городская среда, градостроительство, культурное наследие, историко-археологическое недвижимое наследие, исторический центр.

THE STEPS OF CITY DEVELOPMENT IN KIEV AND THEIR INFLUENCE ON THE OBJECTS OF THE HISTORICAL- ARCHAEOLOGICAL HERITAGE

N. Ruzhytska, I. Sidorenko

Abstract. At present, there is an urgent need for a conceptual review of the attitude towards the perspective development of the city and the definition of its urban planning policy for the future. Modern tendencies in urban planning are aimed at the priority preservation of valuable traditional characteristics of the city's historical environment, minimization of the negative influence of architectural and urban activity of recent years on the historical center and the development of a new policy aimed at preserving the role of cultural heritage in the structure of the capital. The objects of the historical heritage of the early and developed middle ages (V-XXI centuries) were formed in times characterized by changes both globally and in some cities of Ukraine. Transformation in the city of Kiev covers the political, economic and social spheres of public life that undeniably influenced the formation of the city's infrastructure. The article deals with the process of urban development of Kyiv, and its influence on the main objects of historical and archaeological immovable heritage of the historical part of the city is considered. The analysis of the specifics of the change of their territory in the context of urban restructuring is carried out taking into account the various stages of historical development. On the basis of the conducted analysis, conclusions on the relevance of preservation of the historical environment, at the current level of urban development, are outlined, and prospects for the improvement of historical territories are identified, which is one of the main elements of the overall strategy of the city's economic development.

Keywords: urban environment, urban planning, cultural heritage, historical -archaeological immovable heritage, historical center.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 288

СЕРІЯ «ЛІСІВНИЦТВО ТА ДЕКОРАТИВНЕ САДІВНИЦТВО»

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ №22397 – 12297ПР від 10.10.2016

Редактор О. Г. Пазюк

Відповідальний за випуск І. В. Іванюк

03041, Київ-41, вул. Героїв Оборони, 15

Здано до набору 10.12.2018 р.	Підписано до друку 21.12.18
Формат 60×84/16	Папір офсетний.
Наклад 100 пр.	Зам. №

Редакційно-видавничий відділ НУБіП України.
03041, Київ, пров. Сільськогосподарський, 4.
т. 527-80-49

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України («Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад» від 28 квітня 2015 р.) **«Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України»**. Серія: **«Лісівництво і декоративне садівництво»** належить до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть бути опубліковані результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за такими галузями наук: біологічні (лісове господарство) та сільськогосподарські науки (наказ МОН № 528 від 12.05.2015 р.), технічні науки (наказ МОН № 747 від 13.07.2015 р.)